

**TALABADA O'QUV FAOLIYATI, UNING TARKIBIY QISMLARI  
VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

**Hakimova Shahrinoz Fazliddin qizi**  
Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi  
[shahrinozhakimova2@gmail.com](mailto:shahrinozhakimova2@gmail.com)

**ИНФОРМАЦИЯ О  
СТАТЬЕ**

**ИСТОРИЯ СТАТЬИ:**

Received: 14.10.2026

Revised: 15.10.2026

Accepted: 16.10.2026

**АННОТАЦИЯ:**

*Ushbu maqolada talaba o'quv faoliyati tushunchasi, o'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari hamda samarali o'qishni ta'minlovchi psixologik xususiyatlar muhokama qilinadi...*

**КЛЮЧЕВЫЕ  
СЛОВА:**

*talab o'quv faoliyati ,  
motivatsiya , bilish  
jarayonlari, o'zini  
boshqarish, ta'lim  
psixologiyasi , o'qish  
jarayoni.*

O'quv faoliyati bu bilimlarni olish, qayta ishlash va qo'llashni o'z ichiga oladigan faol jarayon bo'lib, u shaxsning kognitiv, hissiy holatlari bilan chambarchas bog'liq. Maqolada talabalarning o'qishi bo'yicha zamonaviy ilmiy yondashuvlar, masalan, L. Piaget, A. Leontaev, A. Bandura, D. Scunk va B. Zimmerman kabi nazariy qarashlarga asoslangan zamonaviy ilmiy yondashuvlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, o'quv samaradorligi bo'yicha motivatsiya, o'zini o'zi boshqarish, aks ettirish va ruhiy muhitning ta'sirini asoslashda misollar keltirilgan.

Shuning uchun talabalarning o'quv mashg'ulotlarini chuqurlashtirish va ularni shakllantiradigan omillarni aniqlash zamonaviy pedagogika va psixologiyadagi muhim masalalar qatoriga kiradi. Vygotskiyga ko'ra (1978 yil) ma'lumotlariga ko'ra, inson o'quv jarayoni davomida ijtimoiy muhit bilan faol ta'sir qiladi, ular orqali ularning fikrlari va shaxsiyati rivojlanadi. Piaget (1952) bilimlar o'z tajribasi orqali qurilganligini ta'kidladi. Deywey (1938) o'rganishni "tajriba asosida fikrlash" deb ta'rifladi va har bir o'quv faoliyati haqiqiy hayotga bog'liqligini ta'kidladi. Ushbu g'oyalar umumiy xulosaga olib keladi: chinakam o'rganish nafaqat esdalik emas, balki faol fikrlash, tahlil qilish va o'zini takomillashtirishni o'z ichiga oladi.

### **1. Talabalar o'rganish faoliyati tushunchasi**

O'quv faoliyati individual individual individualning ongli, maqsadga yo'naltirilgan harakati bo'lib, bu bilimlar, ko'nikmalar va vakolatlar. Uning faoliyati nazariyasida A. N. Leontiev o'rganish faoliyatini inson faoliyatining asosiy turlaridan biri sifatida belgilaydi. Uning so'zlariga ko'ra, har bir faoliyatning ichki tuzilishi mavjud, buning motivatsiyasi, maqsadlari va amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Shuning uchun o'quv jarayoni talabaning ehtiyojlari, qiziqishlari va maqsadlari bilan ham shakllantiriladi. O'quv jarayoni davomida talaba nafaqat ma'lumot oladi, balki uni qayta ko'rib chiqadi, shaxsiy tajribaga tayanadi, tahlil qiladi va yangi bilimlarni quradi. Shunday qilib, o'rganish faoliyati "faol ishtirok etish jarayoni" deb aniq tavsiflanishi mumkin.

Talabaning o'qitish faoliyati sinflarga yoki yodlash ma'lumotlariga borish bilan cheklanmaydi; Shuningdek, u o'zini o'zi boshqarish, bilimlarni faollashtirish va o'rganilgan narsalarning amaliy qo'llanilishi ham o'z ichiga oladi. Ushbu faoliyat mustaqil tadqiqotlar, dars tayyorlash, tanqidiy fikrlash, savol berish va akademik loyihalar va konferentsiyalarda ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Shu tarzda, talaba har bir o'quv imkoniyatidan samarali foydalanmoqda, doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi. Talabaning ichki motivatsiyasi yangi narsalarni o'rganish, kelajakdagi shaxsiy va kasbiy maqsadlarga erishish istagi va bilim va o'zini rivojlantirish uchun minnatdorchilikni aks ettiradi. Shu bilan birga, ekskursiya motivatsiyasi tengdoshlar yoki diplomlar bilan muvaffaqiyatli o'tish, stipendiyalar yoki diplomlar bilan bog'liq, tengdoshlar bilan sog'lom raqobat bilan shug'ullanadi va ota-onalar yoki o'qituvchilar umidlarini qondirish kabi omillar bilan bog'liq. Shaxsiy fazilatlar va ko'nikmalar, masalan, samarali vaqt, mustaqil ish, tanqidiy fikrlash va g'oyalarni aniq ifoda etish, talaba uchun bilimlarni oshirish va uni yangi vaziyatlarda qo'llash uchun yangi vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini beradi.

Ularning o'quv faoliyatini kuchaytirish uchun talabalar aniq va o'lchash maqsadlarini belgilashlari kerak. Masalan, semestr oxirida ma'lum bir sinfga erishishni yoki ilmiy loyihada amalga oshirishga intilish ularning jalb qilinishi va motivatsiyasini oshirishi mumkin. Mavzuni o'rganishda darslarga tayyorgarlik ko'rish, eslatma, eslatmalar va diagrammalar yoki diagrammalar yoki jadvallarni yaratish dars davomida yanada faol ishtirok etadi. Savollar berish va munozaralarda qatnashish, kitoblar, maqolalar, va video ma'ruzalar kabi qo'shimcha manbalardan foydalanganda o'z bilimlarini kengaytiradi. O'quv-uslubiy mavzular, o'qituvchilar tomonidan maslahat va mulohazalarni izlash va ilmiy tadbirlar, konferentsiyalar va tanlovlarda qatnashish, talabalarning bilim va ko'nikmalarini yanada kuchaytiradi.

O'qituvchilar va o'quv muassasalari talabalarning o'quv faoliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muammolarga asoslangan o'rganish, miya hujumi, loyihalar va o'yin kabi interfaol usullar o'quv jarayonini yanada jozibador qiladi. Muhokamalarni va savollarni berish, har bir talabaning qobiliyatlari va qiziqishlari va onlayn testlar va interfaol platformalar kabi zamonaviy texnologiyalarni o'z ichiga olgan vazifalarni bajarish va barcha zamonaviy texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Talabalarni aniq va konstruktiv aloqa bilan

ta'minlash, tadqiqot guruhlarini tashkil etish va ilmiy ishlarda rahbarlikni taqdim etish akademik tergovni va talabalarining ilmiy-amaliy vakolatlarini oshirishga yordam beradi.

## 2. O'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari

O'quv faoliyatining tuzilishi to'rtta asosiy tarkibiy qismdan iborat: motivatsion, kognitiv, amaliy va aks ettiruvchi. *Motivatsion komponent.* Motivatsiya - bu talabaning bilim olish istagini rag'batlantiradigan ichki harakatlantiruvchi kuch. A. Bandura (1986 yil), uning ijtimoiy kognoz nazariyada, o'zini o'zi boshqarish kontseptsiyasini joriy etdi, bu shaxsning o'z qobiliyatlariga ishonishni anglatadi. Bu e'tiqodni o'rganish natijalarini bevosita ta'sir qiladi. Ichki motivatsiya (qiziqish va maqsadlar va maqsadga yo'naltirilgan), odatda, qo'shimcha motivatsiyadan tashqari barqaror va samarali (masalan, baholar yoki mukofotlar istaklari kabi).

*Kognitiv component.* Ushbu komponent fikrlash, xotiralar va e'tibor kabi aqliy jarayonlarni o'z ichiga oladi. B. Bloom (1956 yil) o'quv jarayonini o'zining asosiy bilimlardan tortib to tahlil va ijodiy fikrlashni tavsiflovchi o'quv maqsadlarining taksonomiyasi orqali tushuntirdi. Talabalar nafaqat ma'lumotni yodlash, balki tushunish, tahlil qilish, tahlil qilish va yangi kontekstlarda ham qo'llashlari shart. *Amaliy (operation) komponent.* O'quv faoliyati amaliy harakatlar, mashqlar va tajribalar orqali kuchaytiriladi. Ushbu jarayon davomida talabalar o'zlarining g'oyalarini haqiqiy vaziyatlarda sinab ko'rishadi va qo'lda ko'nikmalarni rivojlantirishadi. Masalan, laboratoriya ishi yoki loyiha asosida topshiriqlar o'quvchilarga nazariy bilimlarini amalda qo'llashlariga yordam beradi. *Aks ettiruvchi komponent.* (reflektiv). Ko'zni aks ettirish talabaning o'z faoliyatini tahlil qilish, natijalarni baholash va xatolardan tegishli xulosalar chiqarish qobiliyatini anglatadi. K. Kolbasi (1984) ta'kidlaganidek, o'quv jarayoni tajriba, tahlil qilish, tushunish va ariza orqali amalga oshiriladi. Ajablanarli fikrlash o'z-o'zini anglashini kuchaytiradi va talabalarga kelajakda yanada mustaqil va samarali o'rganuvchi bo'lishga imkon beradi.

Talabaning o'qitish faoliyati bu bilim olish jarayoni davomida o'zaro bog'liq va ketma-ket harakatlar va bosqichlardan iborat murakkab jarayon. Ushbu faoliyat maqsadlar bilan boshlanadi, chunki o'rganish maqsadini tushunmasdan samarali natijalarga erishish qiyin. Maqsadlar tabiatda kognika, amaliy yoki rivojlantirish bo'lishi mumkin. Kikrobitar maqsad talabaning mavzu va bilim olishni anglashini anglatadi; Amaliy maqsad muammolarni hal qilishga yoki malakalarni ishlab chiqish, masalan, dasturlash tilini o'rganishga qaratilgan. Shu bilan birga, rivojlanish maqsadlari tanqidiy fikrlash va tahliliy qobiliyatlarni kuchaytirishga qaratilgan. Keyingi bosqich - sinfdan oldin tayyorgarlik, bu o'quv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu bosqichda talabalar mavzuni o'rganib chiqadilar, noaniq nuqtalarga oid savollarni tayyorlashadi va avvalgi ma'lumotlarga oid savollarni tayyorlashadi, shunda yangi bilimlar allaqachon o'rgangan narsalari bilan mantiqiy ravishda ulanishlari uchun.

O'quv jarayoni davomida faol ishtirok markaziy bosqichni anglatadi. Ushbu bosqichda talabalar diqqat bilan tinglashadi, munozaralar bilan shug'ullanishadi, savollar

berishadi va fikr bildiradi. Shuningdek, ular faqat ma'lumotlarni nusxalash chuqur tushunishni targ'ib qilmasliklari juda muhimdir. Quyidagi bosqich sotib olingan ma'lumotlarga ishlov berish va birlashtirishni o'z ichiga oladi. Darsdan keyin darslarni o'rganish, yozuvlarni tashkil etish, diagrammalar va jadvallarni yaratish va o'z so'zlarini o'z so'zlariga tushuntirishga yordam beradigan yozuvlarni tashkil etish. Ushbu jarayon xotira ushlab turilishini kuchaytiradi va o'rganilgan material uzoq muddatli xotirada saqlanadi.

### **3. O'quv faoliyatining psixologik xususiyatlari**

Psixologik nuqtai nazardan o'rganish faoliyati hissiy, irodali va motivatsion omillar bilan chambarchas bog'liq. Konsentratsiya, sabr-toqat, ijobiy his-tuyg'ular va o'ziga ishonchni o'rganish samaradorligini oshiradi. D. Scunk (2020) o'quvchilar o'zlarining o'quv jarayoniga faol aloqador va muvaffaqiyatni his qilishda, bilimlari yanada tubdan mustahkamlanib borayotganini izlanishlarida topilgan. Shunga o'xshab, DICI va Rayanning o'z taqdirini aniqlash nazariyasi (1985) Ichki motivatsiya va avtonomiya o'rganishga katta ta'sir ko'rsatganligini namoyish etdi.

Talabani o'qitish faoliyati psixologik xususiyatlari ong, idrok, xotira, fikrlash, motivatsiya va hissiyot kabi kognitiv jarayonlarni qamrab oladi. Talaba passiv oluvchi emas, balki bilimlarning faol quruvchisi emas. Ular o'zlarining oldingi tajribalari, bilimlari va manfaatlariga asoslangan ma'lumotlarni tanlaydilar, sharhlaydilar, sharhlaydilar va shu tariqa tushunishning shaxsiy modelini yaratadilar.

Shu tarzda, o'quv jarayoni bevosita bog'liq bo'lib, unda aqliy faollik va hissiy ishtiroki mazmunli va uzoq vaqt davomida o'rganish natijalariga erishishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

O'quv faoliyati har doim maqsadga yo'naltirilgan. Ichki motivatsiya - bu qiziquvchanlik, o'rganishdan zavqlanish va o'zini o'zi rivojlantirish istagi - o'quv jarayonida eng kuchli harakatlantiruvchi kuchdir. Shu bilan birga, eksklyuziv motivatsiya, shuningdek, yuqori baholarga erishish, maqtovg'a asoslangan stipendiya olish yoki unga asoslangan stipendiya olish kabi rol, jumladan tashqi imtiyozlar ham rol o'ynaydi.

### **4. O'qituvchi va ta'lim muhiti roli**

O'quv faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchi va o'quv muhitiga bog'liq. Vygotskiyning proksimal rivojlanish nazariyasining so'zlariga ko'ra, o'qituvchi talabalarga mustaqil ravishda bajara olmaydigan vazifalarni bajaradi, ammo rahbarlik bilan muvaffaqiyatli yakunlanishi mumkin. Ushbu jarayon o'sish va rivojlanishni targ'ib qiladi. Tegishli masalalar orqali fikr-mulohazalar, fikr-mulohazalar va rag'batlantirish orqali o'qituvchilar talabalarga asta-sekin avtonom va ishonchli o'quvchilarga aylanmoqda. Bundan tashqari, hamkorlik, hurmat va ijodkorlikni qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi o'quv muhiti - bu motivatsiya va kognitiv jalb qilingan. Bunday muhit qiziquvchanlikni rag'batlantiradi, bezovtalikni kamaytiradi va talabalarga ularning imkoniyatlarini to'liq bajarishga imkon beradi.

Ijobiy psixologik muhit, o'zaro hurmat, hamkorlik va o'qituvchi qo'llab-quvvatlash talabani bilim olishga bo'lgan munosabatini juda kuchaytiradi. O'qituvchining roli va

talabani o'quv faoliyati bo'yicha o'quv muhiti bebahodir. Zamonaviy ta'limda o'qituvchi endi bitta bilim manbai sifatida ko'rilmaydi, balki o'quv jarayonidagi qo'llanma va murabbiy sifatida. O'qituvchi talabalarni rag'batlantiradi, ularning qiziqishini uyg'otadi, yutuqlarini qadrlaydi va o'ziga ishonchni oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchi murakkab mavzularni soddalashtiradi, mustaqil so'rovni rag'batlantiradi va talabalarni bilimlarni topishga yo'naltiradi. Bunday yondashuv nafaqat talabalarning akademik faoliyatini kuchaytiradi, balki ularning ijodini, tanqidiy fikrlash va umr bo'yi o'rganishni rivojlantiradi.

O'qituvchi faol va qiziqarli usulda darslarni tashkil qiladi, guruh guruh munozaralarini boshqaradi va har bir talabani mazmunli ishtirok etishini ta'minlaydi. Ular har bir talabani individual ehtiyojlariga e'tibor berishadi, zaif tomonlar va yutuqlar bo'yicha va ularning ko'rsatmalari orqali talabalarning bilim va ko'nikmalarini kuchaytirishga xizmat qiladi. O'quv muhiti nafaqat jismoniy makonni, balki psixologik va ijtimoiy muhitni ham qamrab oladi. Psixologik xavfsizlik, talabalar xato qilishdan yoki savol berishdan qo'rqqanliklari uchun juda muhimdir. O'zaro hurmat va ishonch talabalarning jalb qilinishi va umumiy o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan muhim shartlaridir.

Xulosa qilib aytganda, talabani o'quv faoliyati murakkab, motivatsion, kognitiv, bilim va ijtimoiy omillar o'zaro chambarchas bog'liqdir. Uning samaradorligi bevosita talabani ichki motivatsiyasi, o'zini o'zi tartibga solish ko'nikmalariga, o'qituvchining yondoshuviga va ta'lim muhitining psixologik iqtisodiga bog'liq. O'qituvchilar uchun eng muhim vazifa talabalarga o'rganish, mustaqil fikrlash va o'z-o'zini anglashga ijobiy munosabatda bo'lish. Faqat shu tarzda o'quv jarayoni shunchaki ma'lumotni tarqatish, balki o'quvchining shaxsiyati va xarakterini shakllantiradigan transformatsion tajribaga aylanishi mumkin.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
2. Leontiev, A. N. Activity, Consciousness, and Personality. Prentice Hall, 1978.
3. Piaget, J. The Psychology of Intelligence. Routledge, 2001.
4. Schunk, D. H. Learning Theories: An Educational Perspective. Pearson, 2020.
5. Zimmerman, B. J. Self-Regulated Learning and Academic Achievement. Springer, 2000.